

SƏBƏBLƏR ÜZRƏ ÖLÜM GÖSTƏRİCİLƏRİNİN TƏHLİLİ

Ölüm səviyyəsinin kəmiyyət göstəriciləri və onların dinamikası ölkədə demografik vəziyyətin təhlili üçün mühüm vasitədir [1].

Lakin tək-cə kəmiyyət göstəriciləri, son dərəcə dəqiq olsa da və əhalinin demografik strukturundan asılı olmasa da həm ölümü, həm də ümumi sosial-iqtisadi vəziyyəti, əhalinin əmək və məişət şəraitini, onun həyat tərzini, sağlamlıqla bağlı davranışını, gözlənilən ömür uzunluğunu, ekoloji və sanitariya-gigiyenik şəraiti tam səciyyələndirmək üçün tamamilə yetərli deyil. Ölüm əmsalları və ölüm cədvəllərinin göstəriciləri ölümün səbəblərini- insanların müəyyən bir yaşda hansı xəstəlik səbəbindən öldüyünü xarakterizə edən keyfiyyətli göstəricilərlə tamamlanmalıdır. Başqa sözlə, söhbət ölüm səbəblərinin təhlili və ölüm səbəblərinin strukturunun təhlilindən gedir. Bu göstəriciləri nəzərdən keçirək.

Ölüm səviyyəsinin təhlilinin bu aspektinin əhəmiyyəti ondan ibarətdir ki, o, insanların ölüm səbəblərinin onların yaşayış və iş şəraiti, səhiyyənin inkişaf səviyyəsi, sosial-iqtisadi inkişafın ümumi səviyyəsi, insanların öz sağlamlıqlarına, həyata və ölümə münasibəti və nəhayət, insanların davranışı arasında sıx əlaqə olmasını göstərir. Ölümə ilk növbədə səhiyyə sisteminin inkişaf səviyyəsi, əhalinin rifah səviyyəsi və əhalinin yaş strukturu təsir göstərir [1].

Ölümün səbəbləri ölümə səbəb olan xəstəliklər, patoloji hallar və ya xəsarətlər, habelə ölümcül xəsarət və ya zorakı ölümə səbəb olan qəza hallarıdır [7].

Ölümün səbəbləri haqqında məlumat mənbəyi kimi, ölümə səbəb olan xəstəlik, bədbəxt hadisə, qətl, intihar və digər xarici təsirlər barədə həkim tərəfindən tərtib edilmiş tibbi ölüm şəhadətnamələrindəki qeydlərdir. Bu cür qeydlər ölüm aktlarının qeydində ölümün səbəbini göstərmək üçün əsasdır.

Ölüm səbəbləri aşağıdakı növlərə bölünür:

- Endogen (daxili təsirlər)
- Ekzogen (xarici təsirlər)
- Kvazi-endogen (kumulyativ endogen təsirlər).

Ölüm cədvəli real və ya hipotetik koqortda ölüm prosesini xarakterizə edən göstəricilər sistemidir. Belə bir cədvəl yaş şkalası üzrə qurulur və miqyas baxımından tam (interval 1 yaş), qısa (interval - 5 və ya 10 yaş) və müfəssəl (interval 1 yaşdan daha qısa, adətən yalnız körpələr üçün istifadə olunur) ola bilər. Tam ölüm cədvəli tərtib edildikdə miqyas adətən 0 yaşdan 100 yaşadək, qısa ölüm cədvəllərini tərtib edərkən isə 0 yaşdan 85 yaşadək verilir.

Görünüşdə ölüm cədvəli yalnız xüsusi ola bilər, çünki ölüm insanın həyatında unikal hadisədir, onun baş verməsi hər yaşda mümkündür və zamanla mövcud olan hər bir insan toplusu ölüm hesabına azalır. Ölüm həyatda yeganə universal hadisədir, yəni bu hadisə mütləq hər kəsdə baş verir və bunun nəticəsində ölümün təsiri altında tədricən azalan hər hansı ilkin əhalinin sayı sifirə yaxınlaşır.

Ölüm cədvəli sadə ola bilər, yəni bütün ölüm göstəricilərinin birlikdə hesablandığı və ya diferensiaslaşdırıldığı müxtəlif növ ölüm göstəriciləri ayrıca hesablanırsa da. Adətən, ölüm cədvəli yalnız ölüm səbəbləri və ya ölüm səbəblərinin qrupları ilə fərqlənir, lakin digər fərqləndirici əlamətləri də təsvir etmək mümkündür. Ölüm hər hansı digər demografik proses (miqrasiya, nikah, doğum) ilə birlikdə nəzərə alın bilər və bu halda birləşmiş (kombinə olunmuş) cədvəl qurulur.

Dünya statistikasından toplanmış məlumatlar göstərmişdir ki, ölüm göstəricilərini təsvir edən funksiyaların dəyişməsi müəyyən sabitliklə xarakterizə olunur və tipik ölüm cədvəllərinin məhdud variantları ilə ifadə oluna bilər. Bu cür cədvəllər ümumiyyətlə ölüm cədvəllərinin böyük

dəstlərindəki dəyərləri ümumiləşdirməklə qurulur. Model ölüm cədvəlləri natamam və kifayət qədər etibarlı əhali statistikasına ilə ölümün qiymətləndirilməsində və digər demoqrafik göstəricilərin hesablanmasında geniş istifadə olunur. Son zamanlar ölümün təhlilini dərinləşdirmək üçün ölüm səbəbləri üzrə diferensiallaşdırılan ölüm cədvəlləri qurulmuşdur. Xəstəliklərin və sağlamlıqla bağlı problemlərin beynəlxalq statistik təsnifatı (International classification of disease and cause of death) – səhiyyənin inkişafının hazırkı mərhələsində tibb elminin qəbul etdiyi xəstəliklərin adının siyahısıdır. Bu sənəd ölümün baş verdiyi səbəbin müəyyən olunması üçün əsas normativ sənəddir. Bu sənəd 21 xəstəlik sinfini və ölüm səbəblərini özündə birləşdirir [1]. Diferensiasiya üçün ölüm səbəblərinin beynəlxalq nomenklaturasına görə qruplaşdırılan hər yaşda ölüm haqqında məlumatlar istifadə olunur. Adətən məlumatlar ayrı-ayrı xəstəliklər haqqında deyil, xəstəlik sinifləri üzrə verilir. Bu xəstəlik sinifləri aşağıdakılardan ibarətdir:

- I Sinif. Bəzi infeksiya və parazit xəstəlikləri
- II Sinif. Yenitörəmələr
- III Sinif. Qan, qanyaradıcı orqanların xəstəlikləri və immun mexanizmin prosesə cəlb olunması ilə gedən ayrı-ayrı pozuntular
- IV Sinif. Endokrin sistemin xəstəlikləri, maddələr mübadiləsi və qidalanma pozuntuları
- V Sinif. Psixi pozuntular və davranış pozuntuları
- VI Sinif. Sinir sistemi xəstəlikləri
- VII Gözün və gözün əlavə aparatının xəstəlikləri
- VIII Qulağın və məməyəbənzər çıxıntının xəstəlikləri
- IX Sinif. Qan dövranı sisteminin xəstəlikləri
- X Sinif. Tənəffüs orqanlarının xəstəlikləri
- XI Sinif. Həzm sisteminin xəstəlikləri
- XII Sinif. Dəri və dərialtı toxumanın xəstəlikləri
- XIII Sinif. Sümük-əzələ sisteminin və birləşdirici toxumanın xəstəlikləri
- XIV Sinif. Sidik-cinsiyyət sisteminin xəstəlikləri
- XV Sinif. Hamiləlik, doğuş və zahılıq dövrü
- XVI Sinif. Perinatal dövrdə meydana çıxan xüsusi hallar
- XVII Sinif. Anadangəlmə anomaliyalar (inkişaf qüsurları), deformasiyalar və xromosom pozuntuları
- XVIII Sinif. Digər rubrikalarda təsnif olunmayan, klinik və laborator tədqiqatlar zamanı aşkar edilən simptomlar, nişanələr və normadan kənara çıxma halları
- XIX Sinif. Travmalar, zəhərlənmələr və xarici səbəblərin təsirinin bəzi digər nəticələri
- XX Sinif. Xəstələnmənin və ölümün xarici səbəbləri
- XXI Sinif. Sağlamlıq vəziyyətinə təsir göstərən faktorlar və səhiyyə müəssisəsinə müraciətlər.

Eyni zamanda, nomenklaturada mövcud olan bütün siniflərdən müəyyən bir əhali qrupu üçün ən əhəmiyyətli olanlardan yalnız bir neçəsi, cədvəldə öz əksini tapır, lakin qalan ölüm halları fərqləndirilmədən "digər səbəblərə" aid edilir. Bəzi yaşlarda ayrı-ayrı xəstəliklərdən ölənlərin sayı az olduğundan və bir illik göstəricilər qeyri-sabit olduğu üçün ölüm cədvəlləri diferensiallaşdırılarkən beş yaş və daha böyük yaş intervallarından istifadə edilir. Diferensiallaşdırılmış ölüm cədvəli qurarkən, müxtəlif xəstəliklərdən ölüm göstəricilərinin müstəqil olduğu və diferensiallaşdırılmış cədvəlin qurulmasının bir neçə fərqli müstəqil demoqrafik prosesin olduğu birləşdirilmiş cədvəlin qurulmasından metodoloji cəhətdən fərqlənmədiyi güman edildiyi birlikdə nəzərdən keçirilir. Ölümün müxtəlif səbəblərdən müstəqilliyi, yəqin ki, demoqrafik proseslərin müstəqilliyi fərziyyəsindən daha böyük bir konvensiyadır və bu,

diferensiallaşdırılmış cədvəlin göstəricilərinin şərhinə məhdudiyyətlər qoyur. Ölümün səbəblərinə görə ölüm əmsalları – göstərilən ölüm səbəbləri üzrə il ərzində müəyyən yaşda ölənlərin sayının bu yaşda əhalinin orta illik sayına nisbəti yolu ilə müəyyən edilir. Bu göstərici ölümün ümumi və yaş əmsallarından fərqli olaraq, əhalinin 100 min nəfərinə hesablanır.

Cədvəl 1

**2021-2022-ci illərdə respublika əhalisinin cinsə görə səbəblər üzrə ölüm strukturu
(ölüm səbəblərinin əsas sinifləri üzrə ölənlərin sayı, hər 100000 nəfərə və yekuna nisbətən faizlə)**

Xəstəliyin adı	Kişilər				Qadınlar			
	2021	2022	2021	2022	2021	2022	2021	2022
	Ölənlərin sayı		yekuna nisbətən faizlə		Ölənlərin sayı		yekuna nisbətən faizlə	
Bütün səbəblərdən ölənlər	805.7	660.1	100.0	100.0	725.4	545.2	100.0	100.0
Bəzi infeksiya və parazit xəstəliklərdən	63.6	19.8	7.9	3.0	69.3	17.8	9.6	3.3
Yeni törəmələrdən	94.1	94.5	11.7	14.3	75.5	71.4	10.4	13.1
Qan, qanaradıcı orqanların xəstəlikləri və immun mexanizmin prosesə cəlb olunması ilə gedən ayrı-ayrı pozuntulardan	0.9	0.8	0.1	0.1	0.4	0.6	0.1	0.1
Endokrin sisteminin xəstəlikləri, qidalanma və maddələr mübadiləsi pozuntularından	14.0	9.3	1.7	1.4	19.8	14.6	2.7	2.7
Psixi pozuntular və davranış pozuntularından	-	-	-	-	-	-	-	-
Sinir sistemi xəstəliklərindən	27.3	25.8	3.4	3.9	22.9	22.9	3.2	4.2
Qan dövranı sisteminin xəstəliklərindən	416.3	352.0	51.7	53.3	414.2	330.1	57.1	60.5
Tənəffüs orqanlarının xəstəliklərindən	40.4	14.5	5.0	2.2	41.5	10.9	5.7	2.0
Həzm sisteminin xəstəliklərindən	33.3	29.1	4.1	4.4	19.7	15.8	2.7	2.9
Dəri və dərialtı toxumanın xəstəliklərindən	0.1	0.0	0.0	0.0	0.1	0.1	0.0	0.0
Sümük-əzələ sisteminin və birləşdirici toxumanın xəstəliklərindən	0.1	0.0	0.0	0.0	0.1	0.0	0.0	0.0
Sidik-cinsiyyət sisteminin xəstəliklərindən	13.8	11.0	1.7	1.7	10.9	9.6	1.5	1.8
Hamiləlik, doğuş və zahılıq dövründə (ana ölümü) (hər 100000 diridoğulana)	-	-	-	-	17.8	14.7	0.1	0.1
Perinatal dövrdə meydana çıxan bəzi hallardan	4.2	4.4	0.5	0.7	2.8	3.4	0.4	0.6
Anadangəlmə anomaliyalardan (inkişaf qüsurları), deformasiyalar və xromosom pozuntularından	1.9	1.4	0.2	0.2	1.6	1.1	0.2	0.2
Digər rubrikalarda təsnif olunmayan, klinik və laborator müayinələrdə aşkar edilən simptomlar, əlamətlər və normadan kənara çıxmalardan	48.8	52.9	6.1	8.0	33.4	33.3	4.6	6.1
Travmalar, zəhərlənmələr və xarici səbəblərin təsirinin digər nəticələrindən və sair səbəblərdən	46.9	44.6	5.8	6.8	12.9	13.3	1.8	2.4

Cədvəl 1-də 2021-2022-ci illərdə Azərbaycan Respublikası əhalisinin cinsə görə səbəblər üzrə ölüm strukturunu (ölüm səbəblərinin əsas sinifləri üzrə ölənlərin sayı, hər 100000 nəfərə və yekuna nisbətən faizlə) nəzərdən keçirək.

2022-ci illə 2021-ci ilin ölüm səbəblərinin əsas sinifləri üzrə ölənlərin sayı müqayisəsində cinslər arasında bu göstəricinin aşağıdakı kimi:

- bəzi infeksiyon və parazitər xəstəliklərdən ölənlərin sayı kişilər üzrə 63.6-dan 19.8-ə qədər (7.9%-dən 3.0%-dək), qadınlar üzrə isə 69.3-dən 17.8-dək (9.6%-dən 3.3%-dək) azaldığını;

- yenitörəmələrdən – kişilər üzrə 94.1-dən 94.5-dək (11.7%-dən 14.3%-dək) artdığını, qadınlar üzrə isə 75.5-dən 71.4-dək (10.4%-dən 13.1%-dək) dəyişdiyini;

- endokrin sisteminin xəstəlikləri, qidalanma və maddələr mübadiləsi pozuntularından – kişilər arasında 14.0-dan 9.3-dək (1.7%-dən 1.4%-dək), qadınlar arasında isə 19.8-dən 14.6-dək azaldığını;

- sinir sistemi xəstəliklərindən – kişilər arasında 27.3-dən 25.8-dək (3.4%-dən 3.9%-dək), qadınlar arasında isə 22.9 (2 illik göstərici dəyişməmiş) (3.2%-dən 4.2%-dək) dəyişdiyini;

- qan dövranı sisteminin xəstəliklərindən – kişilər arasında 416.3-dən 352.0-dək (51.7%-dən 53.3%-dək), qadınlar arasında isə 414.2-dən 330.1-dək (57.1%-dən 60.5%-dək) dəyişdiyini;

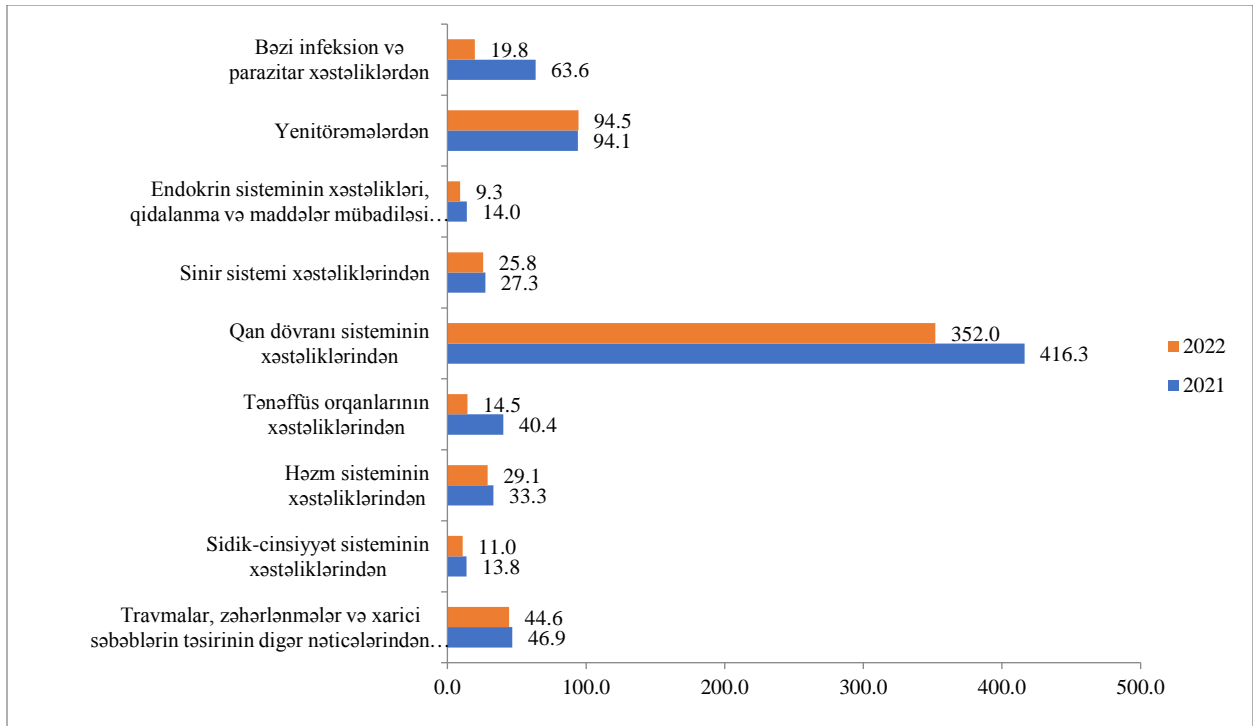
- tənəffüs orqanlarının xəstəliklərindən – kişilər arasında 40.4-dən 14.5-dək (5.0%-dən 2.2%-dək), qadınlar arasında isə 41.5-dən 10.9-dək (5.7%-dən 2.0%-dək) azaldığını;

- sidik-cinsiyyət sisteminin xəstəliklərindən – kişilər arasında 13.8-dən 11.0-dək (1.7%, faiz olaraq 2 illik göstərici dəyişməmiş), qadınlar arasında isə 10.9-dan 9.6-dək (1.5%-dən 1.8%-dək) dəyişdiyini;

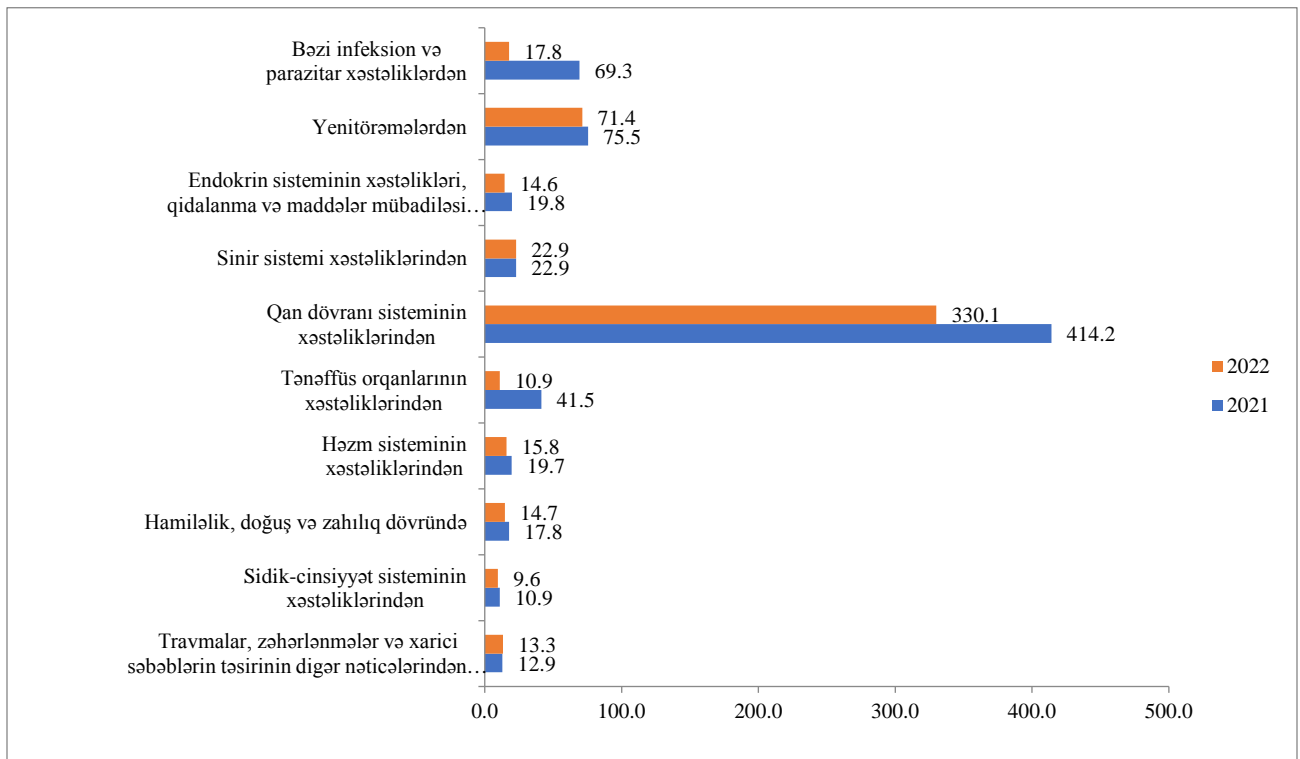
- digər rubrikalarda təsnif olunmayan, klinik və laborator müayinələrdə aşkar edilən simptomlar, əlamətlər və normadan kənara çıxmalardan – kişilər arasında 48.8-dən 52.9-dək (6.1%-dən 8.0%-dək), qadınlar arasında isə 33.4-dən 33.3-dək (4.6%-dən 6.1%-dək) dəyişdiyini;

- travmalar, zəhərlənmələr və xarici səbəblərin təsirinin digər nəticələrindən və sair səbəblərdən – kişilər arasında 46.9-dan 44.6-dək (5.8%-dən 6.8%-dək), qadınlar arasında isə 12.9-dan 13.3-dək (1.8%-dən 2.4%-dək) dəyişdiyini görə bilirik.

Cədvəl 1-in məlumatları əsasında aşağıda cinsə görə qurulmuş qrafikləri görə bilirik:

Şəkil 1. 2021-2022-ci illərdə respublika əhalisinin cinsə görə səbəblər üzrə ölüm strukturu (ölüm sayı əsas sinifləri üzrə ölüm əmsalları, kişilər)

Şəkil 2. 2021-2022-ci illərdə respublika əhalisinin cinsə görə səbəblər üzrə ölüm strukturu (ölüm əmsallarının əsas sinifləri üzrə ölüm sayı, qadınlar)

Doğrudur, 2022-ci ildə 2021-ci ilə nisbətən ölüm səviyyəsi azalmışdır. Bununla belə, hər hansı bir xəstəlik səbəbindən və ya “əsas” ölüm səbəbini, daha dəqiq olaraq, ölüm səbəbinin qrupunu (sinfini) ölüm səviyyəsinin azalmasına təsir edən amil kimi qeyd etmək olmaz.

Aşağıdakı cədvəldə ölkədə şəhər və kənd əhalisinin cinsə görə səbəblər üzrə ölüm strukturu verilmişdir.

Cədvəl 2

2021-2022-ci illərdə respublika əhalisinin ərazi və cinsə görə səbəblər üzrə ölüm strukturu (ölüm səbəblərinin əsas sinifləri üzrə ölüm sayı, hər 100000 nəfərə)

Xəstəliyin adı	Kişilər				Qadınlar			
	2021	2022	2021	2022	2021	2022	2021	2022
	şəhər əhalisi		kənd əhalisi		şəhər əhalisi		kənd əhalisi	
A	1	2	3	4	5	6	7	8
Bütün səbəblərdən ölənlərin sayı	884.3	704.0	713.0	608.4	761.2	542.0	681.1	549.2
Bəzi infeksiyon və parazitar xəstəliklərdən	88.1	25.9	34.7	12.7	97.2	23.4	34.7	10.8
Yenitörəmələrdən	98.4	100.5	88.9	87.5	78.2	75.1	72.0	66.9
Qan, qan yaradıcı orqanların xəstəlikləri və immun mexanizmin prosesə cəlb olunması ilə gedən ayrı-ayrı pozuntulardan	1.1	0.7	0.6	0.9	0.5	0.5	0.3	0.7
Endokrin sisteminin xəstəlikləri, qidalanma və maddələr mübadiləsi pozuntularından	11.9	7.7	16.5	11.1	15.3	10.5	25.5	19.6
Psixi pozuntular və davranış pozuntularından	-	-	-	-	-	-	-	-
Sinir sistemi xəstəliklərindən	36.3	34.7	16.7	15.4	28.4	27.8	16.1	16.7
Qan dövranı sisteminin xəstəliklərindən	435.8	363.4	393.3	338.6	404.7	315.3	425.9	348.3
Tənəffüs orqanlarının xəstəliklərindən	52.1	16.5	26.7	12.1	53.8	12.7	26.2	8.6
Həzm sisteminin xəstəliklərindən	37.8	32.9	28.0	24.5	17.5	15.0	22.5	16.8
Dəri və dərialtı toxumanın xəstəliklərindən	0.1	0.1	0.0	0.0	0.1	0.2	0.0	0.0
Sümük-əzələ sisteminin və birləşdirici toxumanın xəstəliklərindən	0.2	0.0	0.0	0.0	0.1	0.0	0.0	0.0
Sidik-cinsiyyət sisteminin xəstəliklərindən	13.8	10.9	13.9	11.0	10.2	9.2	11.7	10.1
Hamiləlik, doğuş və zahılıq dövründə (ana ölümü) (hər 100000 diridöğulana)	-	-	-	-	7.4	10.1	27.3	19.0
Perinatal dövrdə meydana çıxan bəzi hallardan	4.3	4.1	4.1	4.8	2.9	2.9	2.7	3.9
Anadangəlmə anomaliyalardan (inkişaf qüsurları),	1.9	1.2	2.0	1.6	1.6	0.9	1.7	1.5

A	1	2	3	4	5	6	7	8
deformasiyalar və xromosom pozuntularından								
Digər rubrikalarda təsnif olunmayan, klinik və laborator müayinələrdə aşkar edilən simptomlar, əlamətlər və normadan kənara çıxmalardan	55.0	60.7	41.5	43.7	36.4	35.1	29.7	31.1
Travmalar, zəhərlənmələr və xarici səbəblərin təsirinin digər nəticələrindən və sair səbəblərdən	47.6	44.6	46.0	44.5	14.1	13.2	11.4	13.5

Yuxarıdakı cədvəldə (Cədvəl 2) 2021-2022-ci illərdə respublika əhalisinin şəhər və kənd yerlərində cinsə görə səbəblər üzrə ölüm strukturu (ölüm səbəblərinin əsas sinifləri üzrə ölüm sayı, hər 100000 nəfərə) müvafiq məlumatlar əsasında öz əksini tapmışdır. Analoji olaraq, cədvəl 2-dəki göstəriciləri təhlil edək.

2021 - 2022-ci illərdə respublika əhalisinin şəhər və kənd yerləri üzrə cinsə görə ölüm səbəblərinin əsas sinifləri üzrə ölüm sayı müqayisəsində bu göstəricinin aşağıdakı kimi:

- bəzi infeksiya və parazit xəstəliklərdən ölüm sayı kişilər üzrə şəhərdə 88.1-dən 25.9 a, kənddə 34.7-dən 12.7-dək, qadınlar üzrə isə şəhərdə 97.2-dən 23.4-dək, kənddə 34.7-dən 10.8-dək azaldığını;

- yenitörəmələrdən – kişilər üzrə şəhərdə 98.4-dən 100.5-dək, kənddə 88.9-dən 87.5-dək, qadınlar üzrə isə şəhərdə 78.2-dən 75.1-dək, kənddə 72.0-dən 66.9-dək dəyişdiyini;

- endokrin sisteminin xəstəlikləri, qidalanma və maddələr mübadiləsi pozuntularından – kişilər üzrə şəhərdə 11.9-dən 7.7-dək, kənddə 16.5-dən 11.1-dək, qadınlar üzrə isə şəhərdə 15.3-dən 10.5-dək, kənddə 25.5-dən 19.6-dək azaldığını;

- sinir sistemi xəstəliklərindən – kişilər üzrə şəhərdə 36.3-dən 34.7-dək, kənddə 16.7-dən 15.4-dək, qadınlar üzrə isə şəhərdə 28.4-dən 27.8-dək, kənddə 16.1-dən 16.7-dək dəyişdiyini;

- qan dövranı sisteminin xəstəliklərindən – kişilər üzrə şəhərdə 435.8-dən 363.4-dək, kənddə 393.3-dən 338.6-dək, qadınlar üzrə isə şəhərdə 404.7-dən 315.3-dək, kənddə 425.9-dən 348.3-dək azaldığını;

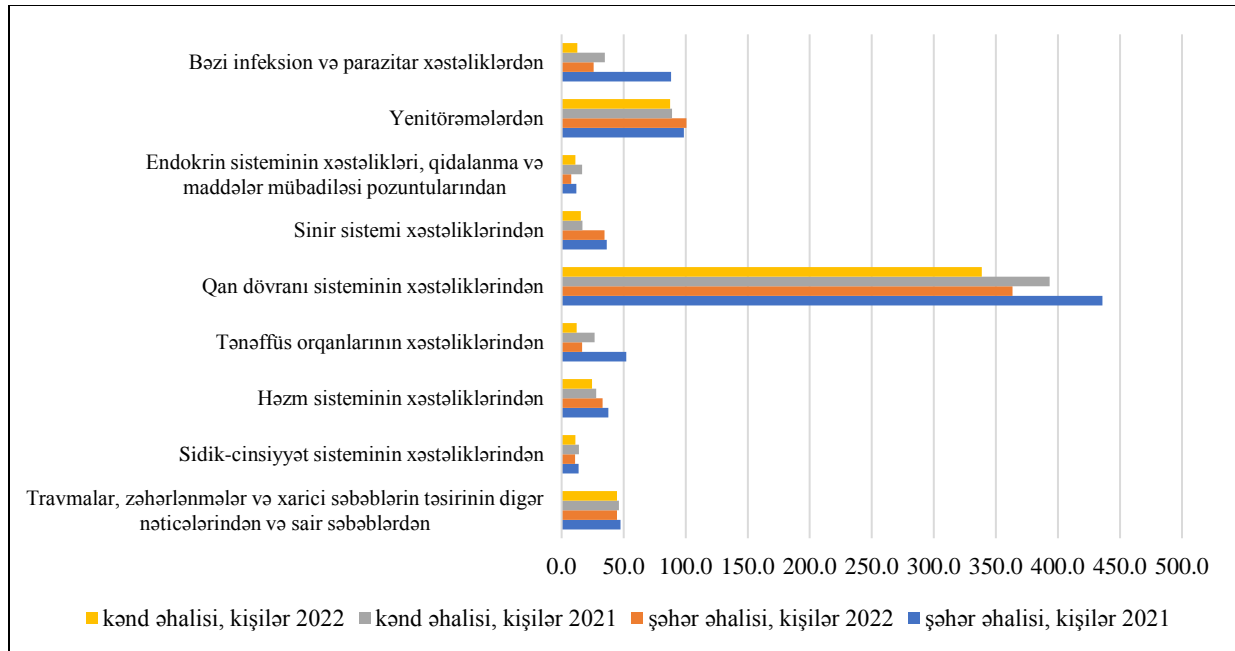
- tənəffüs orqanlarının xəstəliklərindən – kişilər üzrə şəhərdə 52.1-dən 16.5-dək, kənddə 26.7-dən 12.1-dək, qadınlar üzrə isə şəhərdə 53.8-dən 12.7-dək, kənddə 26.2-dən 8.6-dək azaldığını;

- həzm sistemi xəstəliklərindən – kişilər üzrə şəhərdə 37.8-dən 32.9-dək, kənddə 28.0-dən 24.5-dək, qadınlar üzrə isə şəhərdə 17.5-dən 15.0-dək, kənddə 22.5-dən 16.8-dək azaldığını;

- sidik-cinsiyyət sisteminin xəstəliklərindən – kişilər üzrə şəhərdə 13.8-dən 10.9-dək, kənddə 13.9-dən 11.0-dək, qadınlar üzrə isə şəhərdə 10.2-dən 9.2-dək, kənddə 11.7-dən 10.1-dək azaldığını;

- digər rubrikalarda təsnif olunmayan, klinik və laborator müayinələrdə aşkar edilən simptomlar, əlamətlər və normadan kənara çıxmalardan – kişilər üzrə şəhərdə 55.0-dən 60.7-dək, kənddə 41.5-dən 43.7-dək, qadınlar üzrə isə şəhərdə 36.4-dən 35.1-dək, kənddə 29.7-dən 31.1-dək dəyişdiyini;

- travmalar, zəhərlənmələr və xarici səbəblərin təsirinin digər nəticələrindən və sair səbəblərdən – kişilər üzrə şəhərdə 47.6-dən 44.6-dək, kənddə 46.0-dən 44.5-dək, qadınlar üzrə isə şəhərdə 14.1-dən 13.2-dək, kənddə 11.4-dən 13.5-dək dəyişdiyini görə bilərik.

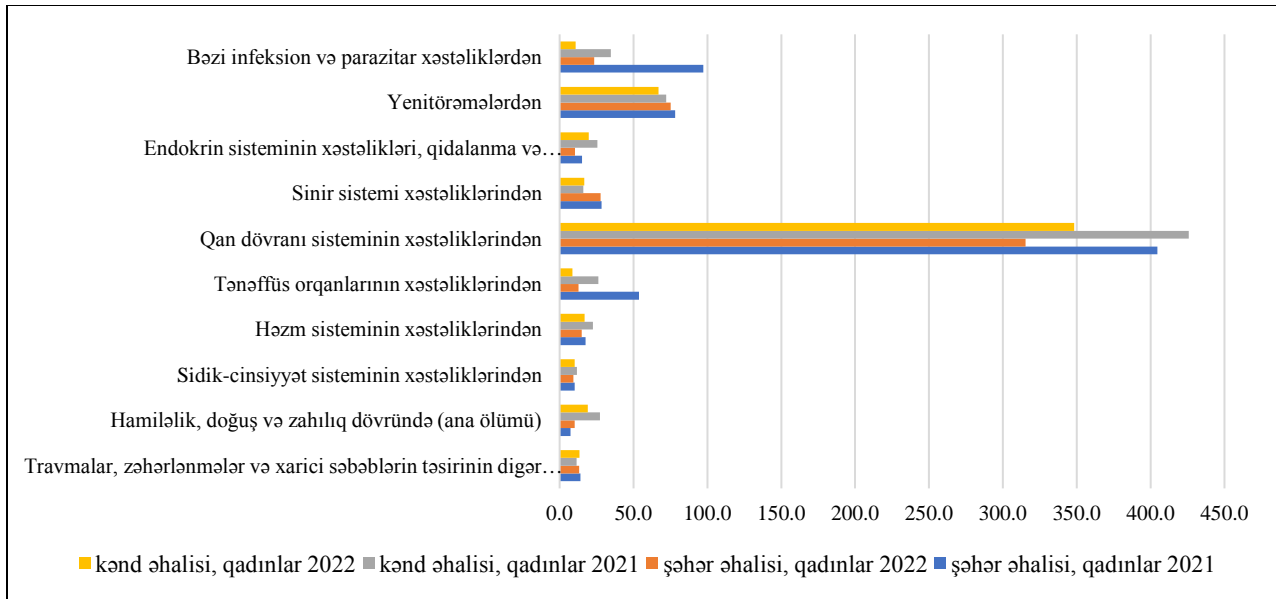

Şəkil 3. 2021-2022-ci illərdə respublika əhalisinin ərazi və cinsə görə səbəblər üzrə ölüm strukturu (ölüm səbəbləri əsas sinifləri üzrə ölüm sayı, hər 100000 nəfərə, kişilər)

Şəkil 3-dən aydın şəkildə görünür ki, 2021-2022-ci illərdə kişilər arasında ölümə səbəb olan əsas xəstəliklər bunlardır: “Qan dövranı sisteminin xəstəlikləri”, “Yenitörəmələr”, “Digər rubrikalarda təsnif olunmayan, klinik və laborator müayinələrdə aşkar edilən simptomlar, əlamətlər və normadan kənara çıxmalardan”, “Travmalar, zəhərlənmələr və xarici səbəblərin təsirinin digər nəticələrindən və sair səbəblərdən”, “Sinir sistemi xəstəliklərindən” (şəhər ərazisində daha çox), “Tənəffüs orqanlarının xəstəliklərindən” (kənd yerlərinə nisbətən şəhər ərazisində daha çox).

Aşağıdakı şəkil 4-dən görünür ki, 2021-2022-ci illərdə qadınlar arasında ölümə səbəb olan əsas xəstəliklər isə bunlardır: “Qan dövranı sisteminin xəstəlikləri”, “Yenitörəmələr”, “Digər rubrikalarda təsnif olunmayan, klinik və laborator müayinələrdə aşkar edilən simptomlar, əlamətlər və normadan kənara çıxmalardan”, “Travmalar, zəhərlənmələr və xarici səbəblərin təsirinin digər nəticələrindən və sair səbəblərdən” (kişilərə nisbətən 3 dəfədən az), “Sinir sistemi xəstəliklərindən” (şəhər ərazisində daha çox), “Tənəffüs orqanlarının xəstəliklərindən” (2021-ci ildə kənd yerlərinə nisbətən şəhər ərazisində 2 dəfədən daha çox).

Ölüm səviyyəsinin bu dəyişikliyi (artıb-azalmasını) izah etmək hazırkı mərhələdə bir qədər çətinidir. Bunun üçün müəyyən zaman keçməlidir ki, statistik məlumatlar toplanaraq tədqiqatlar aparılsın və daha sonra elmi əsaslandırılmış bir nəticə əldə edilməsi mümkün olsun.

Şəkil 4. 2021-2022-ci illərdə respublika əhalisinin ərazi və cinsə görə səbəblər üzrə ölüm strukturu (ölüm səbəblərinin əsas sinifləri üzrə ölüm sayı, hər 100000 nəfərə, qadınlar)

2021-ci ildə ölkədə əsas 3 xəstəlik səbəbindən bütün əhali üzrə ölənlərin 69.2% - i, kişilər arasında ölənlərin 69.2% - i, qadınlar arasında isə 69.3% -i; şəhər əhalisi üzrə cəmi ölənlərin 65.6% - i, kişilər arasında ölənlərin 65.8% - i, qadınlar arasında isə 65.3% -i; kənd əhalisi üzrə cəmi ölənlərin 74.4% -i, kişilər arasında ölənlərin 74.1% - i, qadınlar arasında isə 74.8% -ini təşkil edir.

2022-ci ildə ölkədə bütün əhali üzrə ölənlərin 75.2% - i, kişilər arasında ölənlərin 74.4% - i, qadınlar arasında isə 76.1% -i; şəhər əhalisi üzrə cəmi ölənlərin 73.2% -i, kişilər arasında ölənlərin 72.2% - i, qadınlar arasında isə 74.5% -i; kənd əhalisi üzrə cəmi ölənlərin 77.7% -i, kişilər arasında ölənlərin 77.3% - i, qadınlar arasında isə 78.0% -i ümumi 17 ölüm səbəbindən yalnız üç sinifinin payına düşür. Bunlar “Yenitörəmələr”, “Qan dövranı sisteminin xəstəlikləri” və “Travmalar, zəhərlənmələr və xarici səbəblərin təsirinin digər nəticələrindən və sair səbəblərdən” xəstəliklərindən ibarətdir.

Səbəblər üzrə körpə və uşaq ölümü sayı analoji olaraq bütün səbəblər üzrə ölümün ümumi əmsalları kimi hesablanır, lakin onlardan fərqli olaraq, orta illik əhalinin 100 000 nəfərinə deyil, diri doğulanların hər 10 000 nəfərinə hesablanır.

Ölümün xarakteristikasını daha yaxşı ölüm səbəblərinin yaşa görə ölüm sayı ilə əldə etməklə vermək mümkündür. Prinsipcə, onlar ümumi əmsallar kimi eyni şəkildə hesablanır, lakin burada bir fərq vardır ki, bu da hesablamaların hər bir yaş qrupu daxilində aparılmasıdır.

Ölüm səbəbi üzrə yaşa görə ölüm göstəriciləri əsasında ölüm səbəbi üzrə ehtimal olunan ölüm cədvəlləri qurulur ki, bunlardan həm ölüm səviyyəsinin və gözlənilən ömür uzunluğunun vəziyyətini və dinamikasını təhlil etmək, həm də proqnozlaşdırmaq üçün istifadə olunur. Ölüm səbəblərinə görə ölüm cədvəlləri müəyyən bir ölüm səbəbi və ya səbəblər sinfi ilə bağlı ölüm sayı dəyişməsi nəticəsində orta ömür uzunluğunun nə qədər dəyişdiyi barədə fikir oyadır.